

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم
دانشکده الهیات و معارف اسلامی
(گروه شیعه شناسی)
پایان نامه دوره‌ی کارشناسی ارشد

عنوان:

بررسی اندیشه‌های اجتماعی دکتر سید حسین نصر

استاد راهنما
دکتر محمود تقی زاده داوری

استاد مشاور
دکتر محمد جواد نجفی

نگارنده
ناصر اکبریان رستاقی

پائیز ۱۳۹۲

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله فرجه الشریف) جلسه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای ناصر اکبریان رستاقی رشته : شیعه شناسی تحت عنوان : بررسی اندیشه‌های اجتماعی دکتر سید حسین نصر با حضور داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ / / تشکیل گردید. در این جلسه، پایان نامه با نمره (به عدد، به حروف) و با درجه عالی ○ بسیار خوب ○ خوب ○ قابل قبول ○ مورد دفاع قرار گرفت.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
	استاد راهنما		
	استاد مشاور		
	استاد ناظر		
	استاد ناظر		
	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی		

مدیر امور آموزش تحصیلات تکمیلی

نام و امضاء

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء

تقدیم به

تمامی پویندگان طریقت و علم و معرفت

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می‌دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده‌اند، تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر محمود تقی‌زاده داوری که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده‌اند، نهایت تشکر و سپاسگذاری را دارم.

از جناب آقای دکتر محمدجواد نجفی که با مشاوره و مساعدت خود مرا مورد لطف قرار داده‌ند، کمال تشکر را دارم.

چکیده

سنت‌گرایی مکتبی است، که در اواخر قرن گذشته و در واکنش به مدرنیته پا به عرصه‌ی وجود نهاده و با نگاهی دیندارانه، مدرنیته و مبانی آن را مورد انتقاد قرار می‌دهد و تنها راه‌هایی بشر از معضلات و مشکلات دنیای متجدد را بازگشت به سنت می‌داند. البته سنت در سنت‌گرایی، نه به معنای رسوم و عادات و منسوخ یا احیاناً خرافی بلکه مقصود، سنت الهی و ازلی و ابدی است، که در تمامی مراتب وجود ساری و جاری است و تبلور، کاربرد و تجلیات خاص خود را در چارچوب هر تمدن داراست. اهمیت این گفتمان، امروزه تا به بدان حد است، که در بسیاری از تحقیقات و پژوهش‌های عرصه‌ی علوم انسانی از جمله سیاست، اقتصاد و زندگی اجتماعی، رویکردها و دیدگاه‌های آن مورد توجه و استناد قرار می‌گیرد. دکتر سید حسین نصر یکی از نمایندگان برجسته‌ی این گفتمان و تقریباً دنباله‌روی پایه‌گذاران آن می‌باشد. ایشان با تألیفات، مقالات و سخنرانی‌های متعدد، نقش مهمی در بسط و گسترش تفکر سنت‌گرایی ایفاء کرده و همچنین در معرفی سنت، تفکر و مکتب اسلام (و شیعه) به جهان غرب نقش بسزائی داشته و در مقابل هجمه‌ها، حملات و اتهامات جهان غرب و متجدد به اسلام دفاع سرسختانه داشته، بطوریکه از نظر بسیاری، ایشان در خط مقدم دفاع از اسلام در دنیای غرب قرار دارد. این پژوهش در نظر دارد، ضمن معرفی دکتر نصر و آثارشان، با اشاره به معنا و کارائی سنت و علم قدسی مد نظر دکتر نصر، به آراء و نظرات ایشان در خصوص پدیده‌های اجتماعی و همچنین راهکارهای‌شان برای درمان معضلات و بحران‌های اجتماعی و جبران آسیب‌های ناشی از آن بپردازد. در این راستا بعد از فصل ابتدائی که به کلیات کار شامل؛ مقدمه، ضرورت تحقیق، پیشینه تحقیق و ... مربوط است، در فصل دوم به زندگی نامه و معرفی آثار ایشان می‌پردازد و در فصل سوم دیدگاه‌های ایشان در خصوص سنت و مدرنیته و همچنین علم قدسی مورد بررسی قرار گرفته و در فصل چهارم به نظرات و آراء ایشان در مورد جامعه و نهادهای اجتماعی پرداخته و در نهایت در فصل پنجم به نتیجه‌گیری و تا حدودی به بررسی و نقد آراء ایشان بپردازد.

کلید واژه: دکتر سید حسین نصر، آراء اجتماعی، سنت‌گرایی، سنت و مدرنیته

فهرست

فصل اول : کلیات

۱	مقدمه
۳	بیان مسئله
۵	پیشینه تحقیق
۸	ضرورت انجام تحقیق
۹	سوال اصلی تحقیق
۱۰	سؤالات فرعی
۱۰	اهداف و کاربردهای مورد انتظار از انجام این تحقیق
۱۱	روش تحقیق

فصل دوم: زندگی نامه و آثار

۱۲	کودکی نصر در تهران
۱۴	مهاجرت به آمریکا
۱۵	بازگشت به ایران
۱۸	تحولات فکری
۲۰	آثار
۲۶	بررسی آثار مهم

فصل سوم : مبانی تفکر اجتماعی سید حسین نصر

۴۴	۱- سنّت و سنّت‌گرایی
۴۴	مفهوم سنّت
۴۸	سنّت در مکتب سنّت‌گرایی
۵۰	سنّت‌گرایی، واکنشی در برابر مدرنیته
۵۱	ادعاهای سنّت‌گرایان
۵۴	سنّت در اندیشه‌ی دکتر نصر
۵۶	ارکان و عناصر سنّت
۵۸	رابطه‌ی دین و سنّت
۵۹	ذات قدسی
۶۱	شناخت امر قدسی، طریق رستگاری
۶۴	حکمت جاودان
۶۵	کثرت ادیان و تنوع سنّت‌ها

۷۰	کارکرد سنت از نگاه دکتر نصر
۷۱	تقابل سنت و مدرنیته
۷۳	مدرنیته
۷۳	مدرنیته به مفهوم عام
۷۵	مدرنیته از نگاه دکتر نصر
۸۱	۲ - علوم سنتی و قدسی
۸۱	تعریف علم
۸۲	علم در دیدگاه سنت‌گرایی
۸۲	نگاه نصر نسبت به علم و فلسفه‌ی مدرن
۸۵	تقسیم‌بندی علوم از دیدگاه نصر
۸۶	علم سنتی
۹۱	علم قدسی
۱۰۰	مبانی علم قدسی
۱۰۳	آموزش و انتقال علم قدسی
۱۰۶	غایت علم قدسی
۱۰۷	آثار، فواید و کارکردهای علم قدسی
۱۱۱	نقد و ارزیابی دیدگاه نصر در ارتباط با علم قدسی

فصل چهارم: دیدگاه‌های اجتماعی دکتر نصر

۱۱۴	انسان
۱۱۷	جامعه
۱۳۳	سیاست و حکومت
۱۴۲	کار و اقتصاد
۱۵۱	معماری و طراحی شهری
۱۶۵	محیط زیست و بحران‌های زیست‌محیطی

فصل پنجم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱۷۵	بررسی آراء دکتر نصر
۱۸۴	منابع

فصل اول : کلیات

مقدمه

فهم و برداشت از علوم اجتماعی در دنیای مدرن بیشتر منحصر به نوع سکولار آن است. این فهم که به آن، در ادبیات علوم اجتماعی، اندیشه تجدد اجتماعی اطلاق می‌شود؛ بر نوعی خاص از انسان‌شناسی استوار است، که هرگونه بُعد متعالی و معنوی برای انسان را نادیده می‌گیرد و در واقع هسته‌ی اصلی و اساس آن با زندگی دینی در تقابل است و به دنبال حذف انسانی است، که تکلیفش مبتنی بر آموزه‌های دینی می‌باشد. در فهمی که این دیدگاه از انسان ارائه می‌دهد، تصویر خدایی بودن انسان به عنوان جهلی است، که انسان غیر مدرن بدان دچار است و کنار گذاشتن آن تنها راه ترقی و پیشرفت فردی و اجتماعی است و در نهایت به نوعی خاص از جامعه‌شناسی منتهی می‌شود؛ که تجربه‌ی مراتب عالی وجود و نظم اجتماعی‌ای که به واسطه این تجربه وجودی امکان ظهور پیدا می‌کند، را از حیطة نظریه‌پردازی خود خارج می‌کند و یا اینکه این تجربه و جهان اجتماعی مبتنی بر آن را به متغیرهای روان‌شناختی و جامعه‌شناختی تقلیل می‌دهد، و در نهایت تصویر مسخ شده‌ای از انسان ارائه می‌دهد، که هیچ هدف و غایتی ندارد.

در مقابل این بینش، بویژه بعد از آنکه بشر امروزی به معضلات و مشکلات اجتماعی و انحرافات اخلاقی دچار شد، که به زعم منتقدان، ناشی از مدرنیته است، تفکری تحت عنوان سنت‌گرایی شکل گرفت، که کاملاً در مقابل مدرنیته قرار دارد و تمامی جوانب آن را مورد انتقاد قرار می‌دهد. از این منظر، تعبیر مدرن از انسان، قابلیت و توانمندی‌های او را از مسیر اصلی خود منحرف نموده و او را به جای سعادت حقیقی به سمت فایده‌گرایی و این جهانی شدن سوق داده و بعبارتی آدمی را از کمال حقیقی، خداگرایی، میراث سنتی و کشف تبار حقیقی‌اش محروم نموده و به اموری چون لذات، حس، عاطفه، پیشرفت مادی و ... محدود کرده است. در این دیدگاه تقلیل انسان به موجودی دنیایی و تأکید بر توانایی‌های ذهنی او و پیرو آن تشکیل انبوهی توده‌وار از انسان‌های منفرد، تحت عنوان جامعه، نمی‌تواند ظرفیت و توانایی‌های واقعی انسان که همان بعد الهی آدمی است، را آشکار کند.

از نظر سنت گرایان مراد از سنت نه خرافات و باورهای غلط و عادات و الگوهای موروثی و متروک، بلکه تعبیری مانند سنت الهی و دین حنیف و آن چیزهایی که منشأ الهی دارند، بیان کننده مفهوم سنت هستند. اینها همان چیزی بودند، که اندیشه تجدد در صدد حذف آن بود. لذا آنچه را که سنت گرایان در پی آن است، تنها رجوع به متون الهی نیست، بلکه استناد به سنت، برای به چالش کشیدن و در نهایت تخطئه مدرنیته است و خواهان بازگشت انسان به سنت برای رهایی از بحران های دنیای مدرن است.

برداشت اخیر، طی قرن بیستم توسط اندیشمندانی چون آناندا کوماراسومی، «حکیم و هنرشناس سیلانی»، رنه گنون، «عالم و عارف فرانسوی» و شووان، «عارف و هنرشناس سوئیسی» طرح شد و در حال حاضر نیز توسط متفکر مورد نظر این پژوهش یعنی دکتر سید حسین نصر در جریان است.

دکتر سید حسین نصر از جمله اندیشمندان این حوزه است و به زعم بسیاری، ایشان بعنوان برجسته ترین نماینده مکتب سنت گرایان اسلامی در محافل دانشگاهی جهان شناخته می شود. دکتر نصر در عین حال که تلاش دارد، در دام بنیادگرایی دینی نیافتد و نسبت به آن نیز انتقادهای فراوانی دارد، معتقد است تجدد، طغیان علیه معنویت بوده و پوچ گرای، هلاکت و نابودی را فرا روی آدمی قرار داده و راه برون رفت از آن را عمل به قانون الهی «دین و شریعت» در عرصه زندگی خصوصی و اجتماعی می داند. حال این سوال مطرح است؛ سنت گرایان مد نظر نصر که همان آموزه ها و تعالیم بکر اسلام می باشند، به چه شکل به نیازهای اجتماعی انسان مدرن پاسخ می دهد؟ بعبارت دیگر، دینی که نصر و دیگر سنت گرایان در تلاشند، دست نخورده و بکر باقی بماند و تسلیم تغییرات زمانه ی مدرن نگردد، چه راهکارهایی برای برون رفت از معضلات و مشکلات جامعه امروز ارائه می دهد؟

این تحقیق بر آن است که آراء اجتماعی دکتر نصر یعنی اندیشه، اظهار نظر و تفکرات ایشان، پیرامون ساختارها، نهادها و مسائل جامعه و امور اجتماعی را در آثارشان بررسی و ارائه نماید. بعبارت روشنتر می خواهیم، بدانیم؛ از نظر دکتر نصر، اسلام در ارتباط با مسائل و مشکلات اموری چون حکومت و اداره جامعه، خانواده، آموزش و پرورش، عدالت و توسعه جامعه و سایر امور اجتماعی چه راهکارهایی ارائه می دهد.

آراء دکتر نصر هم از آن جهت که به نوعی با اسلام اجتهادی در تقابل بوده و مدعی است که اسلام سنتی و راست کیشی برای رهایی و سعادت بشر کافی است و هم از این جهت

که ایشان در متن دنیای مدرن بسر می‌برد و با آن فضا کاملاً آشناست، می‌تواند جالب توجه باشد.

البته لازم به ذکر است، از آنجائیکه دکتر نصر، فیلسوفی سنت‌گرا هستند و آثار و اندیشه‌هایش بیشتر فلسفی، عرفانی و صوفیانه است، یافتن نظرات و دیدگاه ایشان در ارتباط با پدیده‌های اجتماعی کاری دشوار ولی در عین حال بدیع و تازه است و این موارد می‌بایست، از دیدگاه سنت‌گرایانه ایشان استنباط شود.

بیان مسئله

تأمل و درنگ در آثار دکتر نصر نشان می‌دهد، که ایشان نماینده‌ی نسلی از اندیشمندان سنت باور مذهبی است، که نمی‌خواهد، در برابر تجدد و سکولاریسم تسلیم شود. او به تفکر مذهبی عرفانی خویش اطمینان دارد و این وظیفه را برای خود برگزید، که در برابر آموزه‌هایی که برای اسلام چالش به وجود می‌آورد، واکنش نشان دهد. او با نشان دادن اینکه فرهنگ سنتی ایران هنوز از نفس نیفتاده است، به تحکیم و تقویت بومی‌گرایی کمک شایانی کرد. علاوه بر این، او با اعتقاد به اینکه فرهنگ‌های غیر غربی در نبرد تاریخ، به تمدن غربی نباخته‌اند، خوش‌بینی و غرور را در رگ‌های فلسفی جامعه اسلامی تزریق کرد. در واقع نصر معتقد است، متدولوژی آموزشی فلسفه و علوم انسانی در سرزمین ما باید از زاویه درون به بیرون شکل بگیرد. مانیفست فکری نصر را می‌توان در این جمله مشهوری که او همواره خطاب به دانشجویانش می‌گفت، می‌توان خلاصه کرد: «هیچ کس نخواهد توانست سنت فکری سرزمینش را از دریچه چشم انداز تفکری بیگانه به درستی بنگرد، همان گونه که هیچ کس با چشم دیگری خودش را نخواهد دید.»^۱

وجه شاخص دیگر دکتر نصر، توجه ایشان به ایران باستان است، برخلاف سایر سنت‌گرایان که بحث درباره ایران باستان را مسکوت می‌گذارند، دکتر نصر به خاطر طبیعت ایرانی‌اش در فرهنگ ایران قبل از اسلام و فرهنگ زرتشتی بسیار کار کرده است. چرا که خاستگاه عاطفی و فکری کودکی نصر، گرایش‌های عارفانه پدر و نیاکان او است و تحولی عظیم

۱- حمیدرضا ابک، (مردی که وصله پینه روشنفکری به او نمی‌چسبد)، پایگاه اطلاع رسانی کتابنامه

<http://www.ketabname.com>

که در جوانی در زندگی او پدید آمد، موجب شد که از علم جدید روی گرداند و در نتیجه‌ی آشنایی با مکتب سنت‌گرایی به معرفت سنتی روی آورد. از آن پس تا کنون وی به صراحت و به کرات در غالب آثارش، وابستگی و دین خود را به فرهنگ ایران زمین ابراز می‌دارد. در عین حال ایشان امروز یک صدای بین‌المللی برای صلح، دینداری و دفاع از حریم سنت و معنویت و حکمت است.

سید حسین نصر از یک سو انسان را عبد خدا می‌داند، که مکلف و موظف به تطبیق خود با وحی الهی است. این برداشت، از انسان، تفاوت‌های بسیار و تضاد اساسی با انسان مد نظر جامعه‌شناسی مدرن دارد، که موجودی دانا و توانا برای شناسایی خود در جهان است و حتی در آرای برخی فیلسوفان (مانند نیچه هگل و فویر باخ) جای خدا نشسته و خدا را مطابق فهم و برداشت خود خلق می‌نماید. از سوی دیگر، نصر انسان را خلیفه‌ی خدا هم می‌داند و معتقد است که انسان به عنوان آیینی‌خداوند در روی زمین است و هر آنکه انسان را بشناسد، فی‌الواقع خدا را شناخته است. مطابق این تعبیر انسان شایسته‌ترین مخلوق است و مطابق تعالیم وحی بار امانت سلطنت بر زمین را عهده دار شده و برابر تعالیم کتب مقدس (مانند تورات، انجیل و قرآن) مجاز گردیده تا بر آنچه روی زمین است، سلطه یافته آنها را استفاده کند. بدین ترتیب از ماهیان دریاها گرفته تا پرنده‌های آسمان برای تمتع انسان خلیفه‌ی خدا مهیا شده‌اند و اینگونه نیست، که انسان بنده‌ای مسلوب الاختیار و مکلف بماند. خداوند به او حتی این اختیار را داده است، که حتی در انکار خالق خود هم مختار باشد و هیچ اکراهی در این راستا متوجه انسان نیست. او می‌تواند خداوند را بندگی کند و یا اگر خواست کافر شود.

این تعبیر دو وجهی نصر از انسان، جستجوی پاسخ برای پرسش‌های تحقیق حاضر را پیچیده و در عین حال جذاب و جالب توجه می‌سازد و می‌تواند قابلیت فهم سنتی را در تدارک یک حیات مقبول و اصیل بنمایاند و احتمالاً ابهاماتی را روشن نماید. آراء اجتماعی و برداشت نصر در باب انسان از آن رو که وی کلیت مدرنیته را انحطاط معرفی می‌کند و صریحاً از ارزش‌های متداول در قرون وسطی (اروپا)، جهان اسلام و کلیه تمدن‌ها و سرزمین‌های غیر مدرن یا سنتی دفاع می‌کند، بدیع و نو و مهم می‌باشند.

اندیشه‌های نصر از منظر دیگری هم اهمیت دارد و آن اینکه وی مرزهای فکری خود را از بنیادگرایان و نیز تجددگرایان جدا کرده و معتقد است، که بنیادگرایان، متحجر و مرتجع هستند، غرب را نمی‌شناسند و در خصوص تمدن و تکنیک غرب مدرن مطالعه‌ای نکرده‌اند و از همه مهم‌تر اینکه بنیادگرایان، خود به نوعی مدرن هستند و با استفاده از فن‌آوری، طرز فکر،

شیوهی بحث و حتی محافل آکادمیک غربی به نقد مدرنیته پرداخته و در بسیاری مواقع معامله‌هایی را با کانون‌های سرمایه، سیاست و ایدئولوژی غربی انجام می‌دهند. نصر تجددگرایان دنیای شرق را هم بی‌بنیه و متزلزل معرفی می‌کند. در نظر نصر آنان شیفته چیزی هستند، که معرفتی به بنیادها و تبعات آن ندارند. تجددگرایان که در کشورهای اسلامی، داعیه خردگرایی ملی‌گرایی و علوم جدید دارند، در نگاه نصر، شیفته مدرنیته‌ای هستند، که در آستانه‌ی انفجار است. اتهام اینان در نگاه نصر، شیفتگی به غرب و انگیزه‌های غیر اسلامی (مانند ناسیونالیسم) در تلاش سیاسی و فکری است، جایگزین نصر برای دو جنبش اخیر (بنیادگرایی و تجددگرایی)، سنت‌گرایی است. چون، هم اینکه از طریقت و شریعت دفاع می‌کند. هم اینکه به نقد تجددگرایی و سکولاریته از منظر اصیل دینی می‌پردازد.

پیشینه تحقیق

در ارتباط با دکتر نصر، زندگی، آثار و اندیشه‌های ایشان، در دو دهه‌ی اول پس از انقلاب آثار زیادی منتشر نشده که این موضوع احتمالاً به خاطر ارتباط و همکاری ایشان با رژیم گذشته باشد. اما در دهه‌ی اخیر به جهت ایجاد فضایی باز در عرصه‌ی سیاسی، آثار بسیاری در این زمینه منتشر شد. آثار منتشره از لحاظ نوع برخورد و قضاوت در خصوص اندیشه‌های دکتر نصر، از تنوع زیادی برخوردارند. این امر نشان از جاذبه و دافعه فراوان دکتر نصر در کشور دارد، که از یکسو از همکاری ایشان با رژیم پهلوی و از سوی دیگر فعالیت‌های علمی و دینی ایشان نشأت می‌گیرد. در هر صورت از آثار مرتبط می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:^۱

۱- پایان‌نامه‌ی دوره‌ی دکترای آقای قدیر نصیری، رشته‌ی علوم سیاسی دانشگاه تربیت مدرس با عنوان «تضمّنات سیاسی اندیشه دکتر سیدحسین نصر» که در سال ۱۳۸۴ دفاع شد و استاد راهنمای آن دکتر عباس منوچهری و استاد مشاور، دکتر مصطفی ملکیان بودند. این اثر همچنان که از عنوان آن پیداست؛ به دلالت‌های سیاسی آرای دکتر نصر می‌پردازد و سعی دارد، به این سؤال پاسخ دهد، که تضمّنات سیاسی اندیشه‌ی سید حسین نصر چیست؟ و در تلاش است با در نظر داشتن اینکه، آرای دکتر نصر از یکسو متضمّن انکار مشروعیت نظام‌های سیاسی مدرن بوده و از سوی دیگر قائل به مشروعیت و حقانیت رژیم‌های سنتی مبتنی بر ولایت

حکیم می‌باشد، رهیافت‌های سیاسی مبتنی بر اسلام سنتی مد نظر دکتر نصر را از آراء ایشان استخراج و استنباط نماید. این پژوهش در نهایت به این نتیجه منتج می‌شود، که لوح قانون الاهی در قالب کتاب و سخن مقدس، منشور عمل انسان است و بالطبع نظام سیاسی مبتنی بر آن را بعنوان نظام مطلوب می‌پذیرد.

عمده تفاوت‌های پایان‌نامه مزبور با تحقیق اخیر در این است که، آن بسیار تخصصی‌تر می‌باشد و تنها به یک حوزه از علوم اجتماعی یعنی سیاست می‌پردازد و به نظر می‌رسد، خیلی توصیفی است. چرا که تنها به شرح و توصیف آراء نصر پرداخته و به زعم خود به دلالت‌های سیاسی اندیشه‌های نصر و بدون هیچ نقد و تحلیل می‌پردازد.

۲- پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد آقای علی پاپلی یزدی، رشته‌ی جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، با عنوان «نقد اندیشه‌ی تجدد از منظر سنت‌گرایان معاصر با تأکید بر آراء نصر» که در سال ۱۳۸۷ دفاع و دکتر حسن کچوئیان استاد راهنما و خانم دکتر سارا شریعتی استاد مشاور آن بودند. این پایان‌نامه با نگاه کاملاً انتقادی و بر اساس آراء دکتر نصر، اندیشه‌ی اجتماعی تجدد را بررسی و نقد می‌کند و بیان می‌دارد؛ فهمی که اندیشه‌ی تجدد از انسان ارائه می‌کند، واقعیت برزخی انسان را حذف و انسان را به ظلمت جهان مادی گرفتار کرد. ظلمتی، که در آن انسان با توهم داشتن خودی مستقل، از خدا، جدا مانده است. این پایان‌نامه آراء دکتر نصر را مبنا قرار داده و بر اساس آن جامعه‌شناسی مدرن را به چالش می‌کشد. این پایان‌نامه هدف و نتیجه‌ای از پیش تعیین شده داشته و آن نقد یکجانبه‌ی اندیشه اجتماعی تجدد از منظر سنت‌گرایان می‌باشد. اما در پایان‌نامه پیش رو، بر سنت‌گرایی هم نقدهایی وارد است و در مقایسه با تجدد می‌بایست قضاوت و مقایسه‌ای بین آنها صورت گیرد. نه اینکه یکجانبه و از منظر یک تفکر، دیگری را نقد کرد.

۳- پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خانم طاهره عطوفی کاشانی، رشته‌ی جامعه‌شناسی دانشگاه باقرالعلوم (ع) با عنوان «نظریه‌ی اجتماعی سنت‌گرایان با تأکید بر نظریه اجتماعی رنه گنون» که در سال ۱۳۸۸ دفاع شده و استاد راهنمای آن دکتر حمید پارسانیا و استاد مشاور، دکتر شمس‌الدین مریخی بودند. این پایان‌نامه که به لحاظ موضوع به تحقیق اخیر بسیار نزدیک می‌باشد، در صدد است، تا ضمن تفسیر مبانی نظری سنت‌گرایان و با استناد به این اصول نظریه‌ی اجتماعی آن را البته با تأکید بر آراء رنه گنون تحلیل نماید. این تحقیق نیز با نگاهی انتقادی اندیشه اجتماعی مدرن، نظریه اجتماعی رنه گنون و مشخصات جامعه آرمانی او را بیان می‌کند و سعی دارد، از این طریق ضمن اشاره به چیستی پایان تاریخ و آینده‌ی جهان، جامعه‌ی

مورد نظر گنون را که مبتنی بر سنت‌های الهی ایجاد می‌شود، را بازسازی و اندیشه اجتماعی او را به اثبات برساند. این پایان‌نامه حداقل از لحاظ عنوانی که دارد بسیار مشابه پایان‌نامه پیش‌رو می‌باشد. ولی بیشتر مبنای نظری دارد و به نمود و تسری این مبانی نظری در عرصه‌های مختلف اجتماعی کمتر می‌پردازد.

۴- پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد آقای سعید رضا حسینی محراب، دانشجوی رشته‌ی علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد با عنوان «بررسی ویژگی‌های نظام سیاسی مطلوب در اندیشه‌ی دکتر حسین نصر» که در سال ۱۳۹۰ دفاع و استاد راهنمای آن دکتر حسین اطهری و استاد مشاور دکتر محسن خلیلی بودند. این پایان‌نامه سعی دارد، با بررسی مؤلفه‌ها، عناصر و اجزاء گفتمان سنت‌گرایی دکتر نصر، منطق درونی اندیشه‌ی ایشان را بررسی و آراء او را در پرتو اوضاع زمانه تحلیل و در نهایت ویژگی‌های نظام سیاسی مطلوب از نظر ایشان را استخراج نماید. این تحقیق بر این اساس که آرمان نصر به مثابه راه حل یا تصویرسازی برای نظام سیاسی مطلوب، عبارت است از جاودان خرد که از طریق احیای سنت در دوران متجدد و تلاش برای قداست بخشی دگرباره به معرفت به دست خواهد آمد، نظام سیاسی مطلوب را نظامی می‌داند، که مبتنی بر سنت و عناصر مقدس تشکیل شده باشند.

در ادامه و از سوابق مربوط به موضوع لازم است از میان کتاب‌های متعدد، از دو کتاب (یکی در تمجید و دیگری در نقد دکتر نصر) نام برد:

۱- کتاب «سید حسین نصر دل‌باخته‌ی معنویت» نوشته‌ی منوچهر دین‌پرست که از سوی انتشارات کویر در سال ۱۳۸۳ در تهران منتشر شد.^۱ در این کتاب آراء، بن‌مایه‌های فکری و گرایش ایشان به سنت را بیان و سعی کرده گستره‌ی معرفت‌شناسی وی و نقد مدرنیسم در آثار ایشان را مورد جستجو قرار دهد. نگارنده همچنین به نوع نگاه نصر به چیستی سنت، گرایش ایشان به سنت و تصوف، فلسفه‌ی اشراق و دفاع وی از امر قدسی نیز می‌پردازد. آنچه که در خصوص این کتاب و در این مجال باید بدان اشاره کرد و از عنوان کتاب نیز مشخص است، نگاه مثبت و نظر موافق نگارنده نسبت به نصر و دیدگاه‌های او می‌باشد.

۲- کتاب «سنجش سنت»^۲ نوشته‌ی منصور مهدوی که توسط انتشارات اشراق در سال ۱۳۹۰ به چاپ رسیده است و بر خلاف کتاب قبلی، نگاه انتقادی به نصر و سنت‌گرایی او داشته و با ریشه‌یابی سنت‌گرایی و پرداختن به مؤلفه‌های آن، دیدگاه‌های سنت‌گرایان نقد می‌کند.

<http://www.jeihoon.com>

<http://www.ibna.ir>

۱ - سایت فروشگاه جیحون

۲ - خبرگزاری کتاب ایران (IBNA)

نویسنده در این کتاب همانطو که خود در مقدمه کتاب می‌گوید؛ به دنبال این است که آیا سنت‌گرایی چیزی دارد که به کار جمهوری اسلامی بیاید یا خیر.

ضرورت انجام تحقیق

مدرنیته و دنیای تجدد، شرایط خاص و دشواری را از یک سو پیش روی انسان امروزی و از سوی دیگر فراروی مکاتب سنتی و ادیان من جمله اسلام قرار داده است. انسان امروزی با مشکلات و بحران‌های پیچیده‌ای در عرصه‌ی زندگی فردی و اجتماعی مانند بحران هویت، خودکشی، جنگ و تروریسم، تخریب محیط زیست و... روبروست. این شرایط زمینه را برای ورود و حضور مکاتب الحادی و مادی در زندگی بشر بوجو آورده و به طرد خدا و دین از زندگی انسان و پیش رفتن بشر تا مرز سقوط و تباهی منجر شده است. از سویی دیگر مسائلی پیچیده‌ای در حوزه فکر و نظر، فراروی مکاتب سنتی، بویژه اسلام قرار دارد، که از آن جمله می‌توان به هجوم جهان‌بینی سکولاریستی (دنیانگرا) و گسترش علم و فناوری مبتنی بر این دیدگاه، حملات سکولاریستی علیه ادیان و بویژه اسلام، مطرح شدن سؤالاتی در خصوص نسبت دین و علم و ضرورت ارائه پاسخی اسلامی به آنها اشاره کرد، که گاهاً برای افراد، لاینحل و بدون پاسخ باقی می‌مانند. این وضعیت، بیش از هر چیز به خاطر عدم شناخت و آگاهی و درک کامل از تعالیم و آموزه‌های معنوی (و در عین حال مترقی) ادیان آسمانی بویژه دین اسلام می‌باشد. در این وضعیت غور در تفکرات، اندیشه‌های اجتماعی، مشی و زندگی اندیشمندان و متفکرانی که در ادوار مختلف تاریخ بشری با خلق آثار فکری و اجتماعی خود کوشیده‌اند، تا ضمن عرضه فکر و نظریه جدید، انسان جستجوگر و تشنه واقعیت را در رسیدن به سعادت واقعی رهنمون شوند، می‌تواند، نمونه و الگویی عملی برای مشتاقان طریق و پیوندگان مسیر ارائه دهد و برای کاستن از انحرافات و مشکلات اخلاقی و پاسخ به نیازهای معنوی بشر راهگشا باشد.

علاوه بر آن ضرورت یافتن پاسخی اسلامی برای مشکلات جوامع بشری امری بدیهی است، چرا که اسلام آخرین دین الهی می‌باشد و بی شک راه سعادت بشر را در تعالیم و آموزه‌های خود دارد. همچنین مشکلات هر جامعه‌ای و راه‌های برون رفت از آن مشکلات تابع شرایط و زمینه‌های اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی‌اش می‌باشد و بدین ترتیب شایسته است، که

جوامع مسلمان به جای آنکه منفعلانه پذیرای ایدئولوژی‌های غربی باشند، درمان دردهای خود را در جهان‌بینی‌ایی مبتنی بر فرهنگ و آئین خود جستجو کنند. در همین رابطه شاید اظهار نظر دکتر نصر در مقدمه‌ای که بر کتاب «در مسیر سنت گرای، سید حسین نصر و مسائل معاصر، نوشته سید مسعود رضوی» می‌نویسد، گویاتر باشد. ایشان می‌گوید: «ما نمی‌توانیم ادعای استقلال کنیم، مگر اینکه از لحاظ فکری و فرهنگی و هنری و اجتماعی پیرو جهان‌بینی‌ای باشیم که در بطن فرهنگ سنتی خودمان وجود داشته و دارد و نه، دنباله‌رو یک جهان‌بینی بیگانه که از خارج به ما تحمیل شده و احیاناً در اثر ضعف فکری و فرهنگی خودمان و یا به جهت عقده‌ی حقارت در برابر آنچه غریبست، از طرف ما در کنه اندیشه‌ی ما به عنوان یک پذیرنده‌ی کاملاً منفعل بدون چون و چرا، قبول شود و بر ما حکومت کند.»

همچنین شناخت و باز بینی عمیق آثار، افکار و اندیشه‌های متفکران برجسته و صاحب نظر کمک می‌کند، که امکان بهتری برای نیل به اندیشه‌های آنان فراهم گردد و در مقام کاربردی و عمل بتوان تئوری‌های آنان را به کار بست و همچنین باعث ارتباط نسل‌های آتی با اندیشمندان می‌شود و در نهایت بدینوسیله ارج و منزلتی به نظرها و اندیشه‌های آنان گذارده می‌شود.

سوال اصلی تحقیق

این پژوهش، همانگونه که از عنوان آن برمی‌آید؛ در نظر دارد؛ آراء، نظرات و اندیشه‌های دکتر سید حسین نصر را با کنکاش در آثار ایشان استخراج و ارائه و حدالامکان نقد و بررسی نماید. لذا می‌توان سؤال اصلی این پژوهش را به این شرح خلاصه کرد؛ **نگاه دکتر نصر به**

اندیشه اجتماعی چیست؟ و او در امور اجتماعی چگونه فکر می‌کند؟

برای بیان واضح تر این سوال، باید گفت، که در واقع می‌خواهیم، بدانیم، دکتر نصر پیرامون پدیده‌های اجتماعی مانند، ازدواج و خانواده، سیاست و حکومت، آموزش و پرورش، کار و امور اقتصادی، معماری و طراحی شهر و بویژه آن دست از پدیده‌هایی که شکل مسئله بخود گرفته‌اند، مانند بحران محیط زیست، چه می‌گوید؟

سوالات فرعی

به دنبال طرح سؤال اصلی که پیش از این آمده است، و به توجه به شناخت اولیه از دکتر نصر مبنی بر سنت‌گرا بودن ایشان، سوالات متعددی شکل می‌گیرد، که پاسخ آنها، زمینه و لازمه‌ی درک پاسخ تحقیق به سوال اصلی است و بدون در نظر داشتن آنها پژوهش ابتر و ناقص خواهد بود و عملاً پاسخگوی هیچ مسئله و دغدغه‌ای نخواهد بود. از جمله‌ی سوالات مد نظر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- عرصه اجتماعی‌ای که دکتر نصر در آنها اندیشه‌ورزی و اظهار نظر پرداخته آیا

گسترده است یا محدود؟

- آیا دکتر نصر در اندیشه‌ورزی خود تنها از تحلیل‌های فلسفی استفاده

می‌کند و یا از متون اسلامی (آیات قران و احادیث نبوی) نیز برای شاهد دیدگاه‌های

خود استفاده کرده است؟

اهداف و کاربردهای مورد انتظار از انجام این تحقیق

از آنجائیکه دکتر نصر مسلمانی معتقد و اسلام‌گرای واقعی است، یقیناً اندیشه‌های ایشان در دست یافتن به پاسخ‌های اسلامی به نیازهای معنوی انسان و ارائه راهکارهایی متناسب با شریعت، برای آسیب‌های اجتماعی و انحرافات اخلاقی جوامع کمک شایانی است و بدیهی است، از اهداف اصلی این پژوهش، ارائه همین پاسخ‌ها و راهکارها می‌باشد.

معرفی دکتر نصر بعنوان یکی از مفاخر دنیای اسلام و تشیع، از اهداف مد نظر این پژوهش می‌باشد. اهمیت این امر وقتی بیشتر به نظر می‌آید، که می‌بینیم؛ علی‌رغم اینکه ایشان، از برجسته‌ترین دانشمندان ایرانی و اسلامی است و در خط مقدم دفاع از اسلام و تشیع در مقابل غرب قرار دارد، حتی در ایران نیز ناشناخته باقی مانده است.

همچنین بررسی آثار سنت‌گرایانه از جمله آثار دکتر حسین نصر می‌تواند، به بر طرف کردن هراس و پریشانی ناشی از تبلیغات مغرضانه رسانه‌های غربی در مورد اسلام و ارائه پاسخی عقلانی به تهدیدها و چالش‌هایی که تفکر مدرن غربی در برابر اسلام و در واقع در برابر همه ادیان قراد داده است کمک کند.

روش تحقیق

روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، از جهات مختلف نظیر، معیار زمان، میزان ژرفایی، وسعت، اهداف و کاربرد و روش‌های جمع‌آوری داده‌ها تقسیم می‌شوند. که البته برخی از این تقسیم‌بندی‌ها در مورد این پژوهش مصداق پیدا نمی‌کنند. هرچند می‌توان این تحقیق را از آن جهت که موضوعی خاص را در سطح کوچک ولی بطور عمیق، مورد بررسی قرار می‌دهد، در زمره‌ی تحقیقات ژرفانگر قلمداد کرد، اما مناسب‌ترین معیار برای تقسیم‌بندی فوق، در مورد این تحقیق، روش جمع‌آوری داده‌های آن است که از این لحاظ جزء تحقیقات اسنادی محسوب می‌شود. «بررسی و مطالعه در آن از طریق کتب، اسناد و مدارک دیگر صورت می‌گیرد.»^۱

از آنجائیکه پژوهش اخیر از نوع اسنادی بوده و داده‌ها و اطلاعات لازم برای آن از طریق مطالعه‌ی کتاب‌ها، اسناد و مدارک منتشره در نشریات و مطالب مرتبط در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی در اینترنت جمع‌آوری شده است. در اینجا لازم است ذکر شود، که امروزه، بسیاری از کتب، مقالات و سایر منابع علوم مختلف از جمله علوم اجتماعی، بطور گسترده در اینترنت منتشر و به آسانی در دسترس می‌باشد و در این پژوهش نیز از آن بهره بسیاری برده شده است.

در بررسی نهایی و تجزیه و تحلیل آراء اجتماعی ارائه شده از دکتر نصر، بیش از هر چیز از تبیین‌های قیاسی و تاریخی بهره گرفته شده است. چرا که سعی شده بویژه برای بررسی نظرات دکتر در خصوص سنت، دوران زندگی آدمی بر اساس سنت با دوره‌ی مدرنیته تطبیق و مقایسه شود، یعنی از تبیین تاریخی بهره گرفته می‌شود و همچنین نظرات ایشان با یافته‌ها و بدیهیات علمی قیاس شود. یعنی تبیین قیاسی صورت می‌گیرد. البته با کمی اغماض می‌توان گفت که در این پژوهش از تحلیل محتوا نیز بهره گرفته شد. چرا که برابر تعریف «تحلیل محتوا روشی توصیفی یا تشریحی است و در نهایت تحلیل وصفی را بدست می‌دهد. و در برخی موارد امکان تحلیل علی را فراهم می‌سازد»^۲ و در این پژوهش نیز سعی شده، توصیفی از نظرات اجتماعی دکتر نصر ارائه و در نهایت تا حد امکان بررسی و تحلیل شود.

۱- باقر ساروخانی، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، نوبت چاپ (تهران: پژوهشگاه علوم انسانی: ۱۳۸۵) جلد اول، ص ۷۵

۲- همان، ص ۷۵

فصل دوم: زندگی نامه و آثار

کودکی نصر در تهران

دکتر سید حسین نصر در هجدهم فروردین ماه سال ۱۳۱۲ در تهران و در خانواده‌ایی صاحب منصب و فرهیخته دیده به جهان گشود. پدر او سید ولی اله، طبیب حاذق درباری بود، که به فلسفه و ادبیات نیز علاقه‌ی وافری داشت. او بعنوان نماینده پارلمان، وزیر فرهنگ و رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه تهران به مدت دو دهه عرصه‌ی سیاست و نظام آموزشی ایران فعالیت داشت.

«به گمان من، او (سید ولی‌اله) تنها کسی بود که در تاریخ ایران به مدیریت مدرسه پزشکی، مدرسه حقوق، ریاست دانشکده‌ی هنر و نیز دانشسرا دست یافته بود. پدرم عضو نخستین مجلسی بود، که پس از انقلاب مشروطه بنیان‌گذاری شد و در تدوین قانون اساسی هم دستی داشت.»^۱ پدر سید حسین نصر استاد صاحب روش در هر دو زمینه‌ی جسم و جان بود و در عین اینکه ریشه در سنت‌های اسلامی داشت، آشنایی خوبی هم با سنت‌های فلسفی و علمی مغرب زمین و همچنین دیگر ادیان و فلسفه‌ها داشت. چرا که در یک خانواده فرهیخته و مذهبی پرورش یافته بود. پدر او (پدر بزرگ نصر) هم شخصیت برجسته‌ای بود که از سوی شاه وقت ایران ملقب به لقب «نصر» شده بود. سید ولی‌اله به عنوان یک استاد نویسنده، مدیر آموزشی، رئیس دانشسرای معلمین و برنامه‌ریز چندین دانشگاه از جمله دانشکده‌های دانشگاه تهران و مهم‌تر از آن همه به عنوان یک پدر، اولین معلم علمی و اخلاقی سید حسین نصر به شمار می‌رود.

«آنچه او در من به ارث نهاد سه چیز بود؛ نخست عشق به معارف (نهفته در) فرهنگ ایرانی و سنت دینی و ادبی و فلسفی خودمان، دوم علاقه‌ی شدید به آنچه در غرب در قلمرو

۱- سید حسین نصر "در جستجوی امر قدسی" (ترجمه‌ی شهر آئینی)، تهران، نشر نی، ۱۳۸۵، ص ۱۲